
Veertig jaren School voor Maatschappelijk Werk ¹⁾

door L. v. d. PEK-WENT.

Volksonwikkeling (21)

Wanneer ik U de geschiedenis der school zal hebben geschetst met al haar wederwaardigheden, haar ups en downs, haar vreugde en zorg, dan zult U waarschijnlijk getroffen zijn door het vele zoeken en tasten gedurende de 40 jaar van haar bestaan.

Maar dan verzoek ik U te willen bedenken, dat onze school iets volkomen nieuws was, dat ze de eerste inrichting van dien aard was, niet alleen in Nederland, maar in geheel Europa: ik meen zelfs, dat Mr Moltzer spreekt van de heele wereld. Wij konden ons dan ook aan niets en aan niemand spiegelen, noch eenigerlei voorbeeld volgen: onzen eigen weg hebben we zelf moeten banen; we zijn voortrekkers geweest op dit gebied.

En wanneer we dan terugzien op de jaren, die sedert 1899 verliepen, dan weet ik, dat het bestuur zich van niets méér bewust is dan van dit, dat: „Es irrt der Mensch, so lang er strebt.” Maar daarnaast ook ervan, dat ondanks het feit, dat men zich herhaaldelijk heeft moeten aanpassen aan nieuwe zienswijzen en veranderde omstandigheden: er één vaste lijn door alles heen loopt; de grondgedachte is steeds dezelfde gebleven; het programma zegt ook nu nog evenals in 1899, dat de taak der school is: Aan mannen en vrouwen die maatschappelijken arbeid tot levenstaak wenschen te kiezen, de gelegenheid te geven zich daarvoor theoretisch en praktisch te bekwamen, terwijl aan hun zedelijke en sociale vorming de grootste aandacht zal worden besteed. Dat bij hen voor alles gemeenschapszin moet worden aangekweekt, en dat diepere verantwoordelijkheidsgevoel, waaruit alle sociale actie geboren wordt, en dat ons dwingt ons in dienst te stellen van die gemeenschap.

In 1899 werd de School voor Maatschappelijk Werk opgericht.

Hoe was de tijd, die aan die oprichting voorafging?

In de laatste 25 jaar der vorige eeuw voltrokken zich ook in ons land groote wijzigingen in de economische, sociale en politieke verhoudingen; de jaren, die daaraan vooraf waren gegaan, ik denk aan vóór 1870, waren economisch zeer ongunstig geweest, handel en nijverheid kwijnden, op industrieel gebied ging er weinig om, men hoorde van armoede en ontbering allerzijds. Henr. Roland Holst zegt in een kort artikeltje dat ze in Tijd en taak aan Domela Nieuwenhuis wijdt, daarvan het volgende:

„Een muf en achterlijk landje was Holland, welks bezittende klasse de politieke macht was toegevallen, haast zonder dat ze er één vinger voor had behoeven uit te steken, dat hadden haar klassegenooten in Frankrijk en Engeland voor haar gedaan. Een ontaard, ondervoed, slaafsch proletariaat, zonder eenig zelfvertrouwen, zonder hoop, in vele gevallen voor verhon-

¹⁾ Rede uitgesproken ter gelegenheid van het veertig-jarig bestaan van de School voor Maatschappelijk Werk te Amsterdam op Zaterdag 16 December 1939.

1939-1940

129 - 143

geren behoed door liefdadige instellingen. Een samenleving, die in al haar geledingen geen hooger ideaal kende, dan dat van rustige rust en kleinburgerlijk fatsoen”.

Ook op het platteland waren de toestanden buitengewoon slecht. Nog in 1885 geeft een Staatscommissie, die een onderzoek hiernaar instelde, een zeer somber beeld daarvan. Het gevolg daarvan was, dat vele landarbeiders wegtrrokken, o.a. naar de veenstreken, maar voornamelijk naar de groote steden, waar ten gevolge der toename der industrie, en den daarmee samenhangenden bouw van woningen en publieke gebouwen, een groote vraag naar arbeidskrachten was ontstaan.

We zien dan ook, dat deze industrieële ontwikkeling, hier in Amsterdam zeer in 't bijzonder die der diamantindustrie, den geweldigen trek naar de steden veroorzaakte en dat deze tot grootere, zij het ook tijdelijke welvaart leidde; ook neemt men en dat is volkomen verklaarbaar, in diezelfde periode den groei der arbeidersbeweging waar, die wel is waar in dat tijdperk voornamelijk streeft naar het ver verwijderde doel van maatschappij-verandering, maar daarnaast toch ook betere levensomstandigheden voor de arbeiders onder de bestaande orde tracht te verkrijgen.

Reeds na 85 volgen op deze periode van voorspoed jaren van werkeloosheid en van algemeene depressie; maar eveneens volgt daarop een ommekeer in de houding der arbeiders, die ontevredener, verbitterder, militanter worden, maar die juist dan het groote belang van aaneensluiting gaan begrijpen, en hun vakverenigingen krachtiger en sterker trachten te maken.

En ook weer als logisch gevolg van dit alles, ontmoeten we grootere belangstelling voor de economische en sociale toestanden en bij de regeering en bij particulieren.

In 1887 verschijnt het Sociaal Weekblad dat aan de bespreking van maatschappelijke belangen gewijd zou zijn, en waarvan Mr A. Kerdijk hoofdredacteur was, dat in den waren zin van het woord zijn blad was . . . In het eerste hoofdartikel „Ons eerste woord” schrijft hij: gewettigd schijnt mij de veronderstelling, dat er ruimte in Ned. is voor een weekblad als dit, door zoo menig verschijnsel van den laatsten tijd, waaruit belangstelling in vraagstukken, die de meesten voorheen nauwelijks hun aandacht waard keurden, min of meer luide spreekt.

Een van de meest gebiedende eischen van dien tijd noemt hij de verkondiging, dat plichten nog zwaarder wegen dan rechten. En, gaat hij voort: Dit evangelie predikend aan alle creaturen, maar met name aan hen, die — met aardse goederen gezegend, beschenen door het volle licht van wetenschap en kunst, wandelend op de hoogten der samenleving — mede aansprakelijk zijn voor de duisternis in de laagte, voor de ontberingen,

die er worden verduurd, voor het weinig menschwaardig bestaan, dat er dóór zoovelen wordt geleid.

In 1884 had Helène Mercier haar artikel geschreven: Op den drempel van het Sociale leven, dat later in haar bundel Sociale Schetsen werd opgenomen en waarvan Mevr. Muller-Lulofs getuigt, dat het de inspireerende kracht is geweest tot het oprichten der school. Helène Mercier wijst de jonge vrouwen uit haar tijd den weg, om werk te doen, waaraan zij hun heele toewijding kunnen geven, terwijl ze den nadruk daarop legt, dat slechts kennis, deugdelijke sociale kennis haar den drempel van het sociale leven mag doen overschrijden.

Nu ik de namen van Mr Kerdijk en Helène Mercier noem, bedenk ik, dat die van Mevr. Muller-Lulofs daaraan vooraf had moeten gaan, omdat zij het was, die het initiatief nam voor de oprichting onzer school, omdat zij met onverflauwde kracht en onuitputtelijke energie voor de totstandkoming daarvan heeft gestreden.

In het tijdperk van armoede en achteruitgang, dat ik U schetste, had zij, gedreven door innig mededoogen met hen die ontbeerden, als zeer jonge vrouw armbezoek verricht, en reeds in 1890 had ze den stoot gegeven aan de oprichting van de Vereeniging voor Armenzorg in Utrecht, terwijl ze weer 10 jaar later de reorganisatie daarvan in den geest van het Elberfelder stelsel doorvoerde.

In die vereeniging met 70 à 80 armbezoekers had ze de waarde van maatschappelijk werk leeren kennen, maar evenzeer het gevaar, wanneer dit werk werd gedaan door onbevoegden, die wel van goeden wille waren, maar kennis misten. Ze zag, dat ontbreken van alle scholing gruwelijk dilettantisme in de hand werkte, en vaak onherstelbare schade aanrichtte; en ze trok de conclusie, dat alleen een opleidingsinrichting voor maatschappelijk werk hier verbetering zou geven.

Was het wonder, dat Helène Mercier de eerste was, tot wie ze met haar plannen ging?

Was het wonder dat deze volle instemming voor de grondgedachte toonde?

Maar ook, kennende Hel. Mercier en den tijd, waarin ze leefde, kennende ook haar diepe vereering voor den Man; was het wonder, dat ze Mevr. Muller den raad gaf, om naar Kerdijk te gaan, en hem het plan voor te leggen?

Van deze drie groote figuren ging de eerste oproep uit tot een twintigtal vrouwen en mannen, van wie ze belangstelling mochten verwachten voor dit onderwerp, ten einde een opleidingsplan voor maatschappelijk werk gezamenlijk te bespreken.

Onder deze waren bekende personen, ik noem U Henriette van der Mey, Emilie Knappert, Merta Hugenholtz, Prof. Drucker, Prof. Treub, en

anderen, waarvan de meesten midden in het sociale leven stonden. Daar in die eerste vergadering, waarvan Mr. Kerdijk de leiding had, waren allen vervuld van de gedachte, dat de tijd rijp was om tot de oprichting van een School voor Socialen Arbeid over te gaan, ten einde:

1. Dilettantisme tegen te gaan.
2. Flinke werkers op maatschappelijk gebied te vormen.
3. Jonge vrouwen te bekwamen voor werk, waarin ze een gelukkig bestaan zouden kunnen vinden.

Dit was begin 1899.

In 1898 hadden we de Tentoonstelling van Vrouwenarbeid gehad in den Haag, een gebeurtenis, die in de annalen der Vrouwenbeweging met gouden letters vermeld zal staan. Dat deze mogelijk is geweest, en een groot succes heeft gehad, ook finantieel, is wel het bewijs daarvan, dat de vrouw in die jaren begon te ontwaken. De vrouwenbeweging had, gedurende de eerste jaren harer werkzaamheid, zich in hoofdzaak geconcentreerd op de verkrijging van staatkundige en economische gelijkgerechtigheid, maar de organisatrices van de tentoonstelling wenschten meer, ze hoopten op deze wijze aandacht te wekken voor den arbeid der vrouw, zoowel den wetenschappelijken, den cultureelen als den handarbeid. Toestanden in de huisindustrie, in de confectie, in de veenen werden geexposeerd. met zeer belangrijke gegevens, die statistisch verwerkt waren.

En nu is het zeer verklaarbaar, dat dit exposé van vrouwenarbeid met zijn verrassende resultaten, maar misschien nog meer met al zijn gebreken en tekorten, samenviel met de behoefte om de vrouw geschikter te maken, voor te bereiden voor het werk dat haar wachtte.

De tijd was geladen, en rijp voor daden in dezen geest.

Vele der ouderen hadden aan den lijve gevoeld, wat het zeggen wilde, zonder behoorlijke opleiding aan den gang te gaan en enkele hunner hadden praktische opleiding in het buitenland gezocht. Velen hadden reikhalzend uitgezien naar opleidings- en ontwikkelingsmogelijkheden, en meenden dan ook, dat er massa's en massa's vrouwen moesten zijn, die hunkerden naar opleiding.

En zoo werd de grondslag gelegd voor onze school.

De eerste circulaire ging in zee, onderteekend door Mevr. Muller-Lulofs, Helène Mercier, Mr. Kerdijk, Prof. Treub, Dr C. W. Janssen en mijn naam stond er ook onder.

Alle dezer zijn jaren lang trouw aan de school gebleven, en samen vormden zij het eerste bestuur, behalve Hel. Mercier, wier lichaamszwakte haar dit niet toeliet, maar die èn bij de oprichting, èn bij de samenstelling van het eerste leerplan een zeer groot aandeel heeft gehad.

Ja, Helène Mercier.

Ik kan niet over de eerste jaren van de school spreken, zonder nog een oogenblik haar te gedenken, die voor ons, de jongeren uit dien tijd, is geweest: de wegbereidster. In 1839 geboren dus nu juist 100 jaren geleden, toen de vrouw nog meer gebonden was aan haar huis, dan een 50-tal jaren later, in een tijd, die nog duffer was dan die, waarop Henr. Roland Holst doelde, heeft zij zich daaraan weten te ontworstelen. Met buitengewonen geestelijken aanleg, ontembare behoefte om zich te geven, met uitesrt precaire gezondheid en zeer zwak zenuwgestel, heeft zij pioniersarbeid verricht op het gebied der volksvoeding, volkshuisvesting, volksontwikkeling: want, idealiste bij uitnemendheid stond zij toch met beide voeten op den grond; Frans Coenen noemt haar een der schoonste en hoogste persoonlijkheden uit het Nederland van de 2e helft der 19e eeuw. Ons is zij bovenmate lief geweest, ze heeft ons geïnspireerd bij ons werk, en Mevr. Muller zegt terecht, dat zij mede de geestelijke draagster der school is geweest.

Aan Mevr. Muller zweefde aanvankelijk een internaat voor den geest, een internaat gelegen in een echte volksbuurt, waar de leerlingen in direct contact met het arbeidersleven zouden zijn. Maar de meerderheid wenschte dit niet: Helène Mercier daarom niet, omdat ze het voor de a.s. leerlingen ongewenscht vond, voortdurend in afgesloten kring te leven, uitsluitend met vrouwen, en nog wel met vrouwen, die zich bepaaldelijk in één richting bewogen, hetgeen de vrouw zeker niet zou behoeven voor engheid en eenzijdigheid van oordeel. „Want”, voegde zij er aan toe. „Mannen doorzien, dank zij hun opleiding en leefwijze, doorgaans beter dan vrouwen de beteekenis en het onderling verband der maatschappelijke verschijnselen”. (Ik betwijfel het, of de vrouwen van heden nog ditzelfde zouden getuigen!)

Toen het internaat van de baan was, overwoog men de mogelijkheid, om op een der Jordaangrachten een suite te huren: één cursus- en één werkkamer met bibliotheek; een zeer bescheiden opzet, die intusschen werd verworpen, en omdat men ook deze kosten nog te hoog achtte, en omdat toen juist het aanbod van Ons Huis in de Rozenstraat, om één cursuskamer te onzer beschikking te stellen, werd gedaan en dankbaar werd aanvaard. —

In 1899 opende Mr. K. het eerste schooljaar in een bijeenkomst, waarvoor de gemeente Amsterdam een der collegézalen in het Universiteitsgebouw in de O.M.H. poort had beschikbaar gesteld en waar hij het doel der school noemde:

Stelselmatige theoretische en praktische vorming van hen, die zich aan eenigen belangrijken tak van socialen arbeid willen wijden (van den beginne aan werd begrepen, hoe noodig het was, de juiste verhouding tusschen theorie en praktijk te vinden.)

In het programma werden 5 takken van arbeid genoemd:

1. Armenzorg.
2. Opzichteresschap van woningen.
3. Zorg voor kinderen, die van hun natuurlijke verzorgers verstoken zijn, of aan deze onttrokken zijn.
4. Voorziening in de behoefte aan geestelijke ontwikkeling der werklieden en aan wederzijdsche toenadering en waardeering tusschen de verschillende maatschappelijke kringen (Toynbee-werk). (Deze omschrijving is wel zeer typeerend voor den tijd, waarin ze gedaan werd).
5. Zoo mogelijk opzichteresschap in fabrieken.

En nu mag ik er toch wel dadelijk op wijzen, dat ook nu, 40 jaar later deze zelfde rubrieken in het prospectus genoemd worden, al is de benaming hier en daar wat anders. Wij leiden nu op voor:

1. Maatschappelijk Hulpbetoon.
2. Woningopzicht.
3. Kinderverzorging en kinderbescherming.
4. Volksontwikkeling en Jeugdwerk.
5. Arbeidszaken.
6. Sociaal hygienischen arbeid.

Heet het niet, dat nomen est omen?

Want in den afstand die ligt tusschen dien mooien zin over Toynbee-werk — en den naam Volksontwikkelingswerk; tusschen de benaming Armenzorg en Maatschappelijk Hulpbetoon ligt opgesloten dezelfde ontwikkelingsgang, dien de S. v. M. W. in die jaren heeft doorloopen. Ik kom hierop straks terug.

Voor dien eersten cursus hadden zich 14 leerlingen doen inschrijven. De meeste hunner waren ouder dan 23 jaar, den minimumleeftijd voor de toelating gesteld; ze waren allen brandend van verlangen om aan het werk te gaan, ze hadden als 't ware zitten wachten op deze mogelijkheid, en ze genoten van het onderwijs, dat de oprichters dadelijk op een hoog peil hadden gebracht: zoo werden de Colleges van Prof. Treub aan de Universiteit gevolgd. En verder werden de lessen in Ons Huis gegeven: in een der cursuskamers zaten leeraren en leerlingen gezellig aan een ronde tafel, hetgeen het contact tusschen beide zeer bevorderde.

En ook toen werd, evenals nu de opleiding in de praktijk zeer gewichtig geacht, en werden zij, die leiding zouden geven bij den praktischen arbeid, zeer zorgvuldig gekozen.

En dan was er de directrice, die den onderlingen band vormde.

Ja, de directrice!

Is er wel één school, waar de persoon van hem of haar, die de leiding heeft, niet den stempel drukt op de Onderwijsinrichting? Dit wetende had

het bestuur met groote zorg de directrice gekozen; en nadat eerst Mej. Knappert en Mevr. de Jong van Beek en Donk, de ziel der vrouwententoonstelling aangezocht waren, werd als 1e directrice benoemd Mej. Elisabeth Boissevain, van wie Mevr. Muller later zou getuigen: Echt ontginningswerk is door haar verricht, haar groote beminnelijkheid, haar zeldzaam sterk plichtsgevoel, haar zelfbeheerschtheid en hoogheid van karakter, maakten haar tot een uitnemende leidster van jonge vrouwen.

Mej. Knappert, die destijds bedankte, omdat haar in dienzelfden tijd het directoraat v/h. Leidsche volkshuis werd opgedragen, en dit werk haar meer aantrok, is, zooals U weet later, in 1915 toch directrice geworden.

En als we nu terugdenken aan die eerste jaren, aan dat kleine begin, in die ééne cursuskamer, maar met dat sterke onderlinge contact (had Mej. Boissevain niet van tijd tot tijd samenkomsten in haar huis georganiseerd van bestuur en leerlingen?), dan weten we dat toen de grondslag werd gelegd voor onze tegenwoordige S. v. M. W., dat de honderden, die thans de deur van de Pieter de Hooghstraat binnengaan, in de voetstappen treden van de 14, die hun zijn voorgegaan in de Rozenstraat.

Na dat eerste jaar ging het wat moeizaam,

In 1900 hadden we 8 leerlingen.

„ 1901 „ „ 14 „

„ 1902 „ „ 7 „

„ 1903 waren er 2 „ ingeschreven.

In verband met dit zeer kleine aantal, werd de school voor een jaar gesloten, maar in 1904 heropenden we.

De school leefde, maar kwijnende een beetje; men kon dit niet toeschrijven aan de leiding, evenmin aan de leeraren, waarvoor we de beste van de besten hadden: Mej. Knappert, Prof. Gunning, Mr. Kerdijk, Prof. Treub, Prof. Drucker, P. L. Tak, A. H. Gerhard, Mr. Kruseman, Mr. Hudig en anderen, terwijl ook de leiding bij het praktische werk in goede handen was.

Men schreef den geringen toeloop toe aan gemis aan eigen huis en in 1905 huurden we het bovenhuis op de Lijnbaansgracht. We hadden daar een paar ruime cursuskamers, ook een kleine kamer voor de directrice, maar de ruimte was nog zoo beperkt, dat het kleine keukentje van de conciërge als docentenkamer en als tea-room dienst moest doen. —

Maar was het wel het gemis aan eigen centrum, dat oorzaak was van den geringen toeloop?

Was het niet eerder onbekendheid met de school, met het terrein harer werkzaamheid?

Of was het de naam, die velen afschrikte: Opleidingsinrichting voor Socialen Arbeid! Men leefde toen nog in een tijd dat het sociale, het roode gevaar, een schrikbeeld was voor velen.

Of was het de leeftijdsgrens van 23 jaar, waaraan voor de toelating werd vastgehouden?

In de laatste jaren immers was het vrouwenvraagstuk steeds sterker belicht geworden (Helène Mercier had reeds voor jaren betoogd, dat de bevrijding van de vrouw en die van den arbeider tot de machtigste problemen van haar tijd behoorden). De bewustwording der vrouw leidde daartoe, dat de meisjes na hun schooltijd onmiddellijk aan het werk gingen; hetzij dat ze verdere ontwikkeling aan de universiteit of daarbuiten zochten, hetzij dat ze zich direct in dienst van het onderwijs, de verpleging of huishoudelijken arbeid stelden. Op 23-jarigen leeftijd hadden de meesten al lang een keuze gedaan en ze hadden niet gewacht op de toelating aan de S. v. M. W.

Niet dan na zeer lange aarzeling werd de toetreding voor jongeren mogelijk gemaakt en aanvankelijk in dien vorm, dat aan den 2-jarigen opleidingscursus, een voorbereidingscursus van 1, later van 2 jaar werd toegevoegd, waarin veel huishoud- en fröbelonderwijs werd gegeven, maar o. a. ook een cursus in Staathuishoudkunde als voorbereiding van Treubs colleges. Maar voor de eigenlijke vakopleiding hield het bestuur vast aan de 23 jaar. Men was te zeer overtuigd van de noodzakelijkheid, dat rijpe kennis en ervaring aanwezig moesten zijn voor werken op Maatschappelijk gebied, en dat de zeer jongen deze slechts zelden bezaten.

De school beleefde nu een tijd van betrekkelijken bloei, maar toch voldeed ook deze opzet op den duur niet.

Gedurende deze jaren was Mej. Lefébure directrice der school. Met groote toewijding heeft zij de leerlingen in deze tijden ter zijde gestaan, en met bijzondere warmte trad ze hun tegemoet. — Zelf midden in het Maatschappelijk Werk staande, op het gebied van armenzorg, kon zij zeer velen tot steun zijn.

In 1909 werd deze voorbereidingscursus vervangen door Cursus A, en deze omschakeling heeft zeker verband gehouden met het feit, dat de toenmalige directrice Mej. Dr J. v. Anrooy zeer sterk den nadruk legde op de intellectueele ontwikkeling der jonge vrouwen, en met het voorbeeld van de Women's Colleges uit Amerika voor oogen, een zelfstandige afdeeling wilde scheppen voor meisjes van 18—23 jaar, waarbij cultureele geschiedenis, letterkunde, kunstgeschiedenis enz. een groote rol speelden. Meer dan vroeger werd contact gezocht met de universiteit, Prof. Kohnstamm en Prof. Steinmetz traden toe tot het bestuur.

Ook danken we aan deze periode de benoeming van Dr Bierens de Haan, als docent, die gedurende lange jaren wijsbegeerte doceerde aan onze school. Het is nog te kort geleden, dat Dr Bierens de school wegens leeftijdsredenen moest verlaten, dan dat wij niet allen zouden weten, dat hij gedurende al die jaren de trots van onze School is geweest en dat hij de levens van vele leerlingen verrijkt en verdiept heeft.

In 1912 betrokken we een eigen schoolgebouw in de Pieter de Hooghstraat; we hadden de Lijnbaansgracht moeten verlaten, en daar 't onmogelijk bleek een geschikt gebouw te vinden, besloot het bestuur zelf te bouwen.

Mej. Knappert had hevige bezwaren tegen de plaats in de Rijke-lui buurt: zij adviseerde bouw in een volksbuurt, maar 't was in die jaren niet mogelijk een terrein te vinden in de oude Stad, deswege bouwden we in de nieuwe uitbreiding van Amsterdam.

In dien tijd werd een nieuwe periode in het leven der School ingeluid, en misschien mag ik het aldus omschrijven:

In de 1e periode vroeg men zich af:

Hoe kan de vrouw dienstbaar worden gemaakt aan het maatschappelijk werk?

In de 2e periode:

Hoe kan de school haar inhoud doen gelden op het leven der jonge vrouw?

De gelukkige combinatie van deze beide opvattingen zou eerst volgen in de 3e periode, toen Mej. Knappert, Mej. van Anrooy opvolgde en van 1915—1926 directrice was van onze school.

Gedurende haar directoraat werd de school eigenlijk pas geconsolideerd, en ik geloof niet, dat ik tekort schiet in waardeering voor hare voorgangsters, wanneer ik zeg, dat, wanneer de School voor Maatschappelijk Werk haar huidige plaats inneemt, dit voor een groot deel haar werk is.

Na de periode, waarin misschien te veel de nadruk was gelegd op intellectuele studie, koos zij den cultureelen basis voor de opleiding, en bovendien riep ze voortdurend om praktijk, praktijk en nog eens praktijk. Ze trachtte direct van uit de School praktisch werk te doen verrichten: ik denk aan dat voor de Belgische vluchtelingen in den vorigen oorlog, aan het clubhuis op Wittenbrug, aan de Vonk en de Hoorneboeg; ik denk ook aan later aan de Drentsche veenen, toen de leerlingen van de Amsterdamse School St. Nic. Geschenkjes maakten voor de kinderen in de Drentsche buurthuizen.

Bij haar stond bij de opleiding karaktervorming op den voorgrond; ze leerde haar leerlingen te leven en te werken naar hoge normen. Het werk verruimde, het verdiepte zich.

Gedurende deze jaren, en ik mag wel zeggen tot nu toe, mogen we dan gewagen van constante uitbreiding der school. En voor een zeer groot deel moet deze zeker worden toegeschreven aan de loslating van den leeftijdsgrens. Nu de jongeren werden toegelaten, begon ook de ware bloei. En hoewel bij Mej. Knappert de bezwaren nog steeds sterk wogen, is zij eindelijk gezwichet voor de noodzakelijkheid, om de bakens te verzetten voor het getij verliep.

Behalve het groot aantal leerlingen, dat zich nu liet inschrijven, blijkt de zoeven genoemde uitbreiding ook uit het volgende:

De opleiding voor welfare-workers wordt opgenomen bij die der andere rubrieken, onder het motto den hygienischen en geestelijken welstand der fabrieksarbeiders te bevorderen.

De opleiding voor werk in Openbare Leeszalen en Bibliotheken komt aan de School, totdat in 1921 de vereeniging de geheele vorming in eigen handen neemt, en in verschillende plaatsen van ons land organiseert.

Een avondcursus voor werksters in vacantiekolonie's wordt elk jaar opnieuw gegeven.

De Amsterdamsche Woningdienst komt tot het inzicht, dat onopgeleide krachten bij het woningopzicht te kort schieten, en een jaarcursus voor de Gemeentelijke woningopzichteresse, gedurende 4 uur per week wordt in elkaar gezet.

Een avondcursus voor vrouwen, die reeds op maatschappelijk gebied werkzaam zijn, wordt gedurende verscheidene jaren gegeven.

De Mij t. Nut v/h. Algemeen organiseert een cursus voor volkshuiswerksters, die eveneens aan de school komt, enz. enz.

Ik wil het hierbij laten, al is de opsomming niet volledig; maar waarschijnlijk is ze toch voldoende, om U te doen zien, welk een groot arbeidsveld de school met haar werkzaamheid bestrijkt.

In 1918 raadpleegt de koningin Juffr. Knappert in verband met de opleiding der prinses, en in 1926 bezoekt H.M. met prinses Juliana de school.

Heel in het begin zei ik U, dat finantieele overwegingen van invloed waren bij den opzet: ja, finantieele moeilijkheden waren er eigenlijk voortdurend, totdat de school in 1921 voor het eerst subsidie van rijks- en gemeentewege ontving. Deze subsidieering was mogelijk, doordat de Scholen voor Maatschappelijk werk voordien reeds waren ingedeeld bij het Nijverheidsonderwijs, een eenigszins vreemde regeling, nu we ondergebracht zijn bij ambachts- en huishoudscholen, en waar we ons dan ook niet heelemaal thuis gevoelen; maar waaraan we in allen gevalle de subsidieregeling hebben te danken.

Hoe noodig deze was, blijkt daaruit, dat de school elk jaar finantieele tekorten had; en sedert de oprichting groeiden deze op zoodanige wijze aan, dat de school zich nooit zou hebben kunnen handhaven, wanneer onze penningmeester, wijlen Dr C. W. Janssen niet gedurende al die jaren al onze tekorten had gedekt. Toen de tegenwoordige School gebouwd werd en het kapitaal, dat daarvoor door particulieren was bijeengebracht, niet toereikend was, verstrekke Dr Jansen het ontbrekende bedrag; toen het internaat gedurende de oorlogsjaren op initiatief van Mej. Knappert was opgericht, omdat de leerlingen geen goedkoope woongelegenheden konden

vinden, werd dit door hem gefinancierd, en na opheffing daarvan droeg hij weer al de lasten der likwidatie. Hij deed dit in grooten eenvoud en zóó bescheiden, dat weinigen wisten, wat de school aan hem te danken had. Ruim tien jaar geleden overleed hij, en wij weten, dat het een groote voldoening voor hem was, dat de school subsidie kreeg, omdat hierdoor een zuiver finantieele basis werd geschapen.

In 1926 komt de school onder de leiding van onzen tegenwoordigen directeur Mr Moltzer en onze adjunct directrice Mej. Löhnis.

In den loop der jaren, hadden zich de politieke, sociale en economische veranderingen, die ik in het begin noemde, verder ontwikkeld. Algemeen kiesrecht, vrouwenkiesrecht, de leerplichtwet, de kindervetten, de achturige arbeidsdag, de groei der coöperatieve denkbeelden, de oprichting der groote bouwverenigingen, maar vooral de groei der vakverenigingen met hun worsteling om betere arbeidsvoorwaarden, en gunstigere levensomstandigheden — waarvan de stakingen en uitsluitingen een sprekend getuigenis aflegden —; dit alles en nog zooveel meer leidde tot een grootere algemeene bewustwording, tot sterkere ontplooiing van het gemeenschapsleven, tot de dringende behoefte bij velen om mee te werken aan eigen en anderer levensverruiming.

De school onderging van dit alles de natuurlijke reactie. Hoe kon het ook anders? Onze school aanvankelijk ingesteld op het werken voor anderen, zette dit om in werken met anderen.

De leerlingen, oorspronkelijk tot ons gekomen, gedreven door deernis met de minst bezittenden, door een gevoel van maatschappelijke bevoorrechtiging, en de behoefte om iets goed te maken, voelden nu den drang in zich om mede te strijden dezen geweldigen strijd om gelijke ontwikkelingsvoorwaarden, om gelijke rechten, om gelijkelijk deel te kunnen hebben aan de hoogste levenswaarden. Om te staan naast die anderen, in gelijke rijen, hun strijd gemeenschappelijk te aanvaarden, hun ideaal gezamenlijk te benaderen.

Juist in de praktische opleiding, zien we dit alles tot uiting komen: zoo wordt b.v. naast het werk in „Ons Huis”, dat in de Speeltuinverenigingen verricht. Zoo wordt in gemeenschapshuizen gezamenlijk naar opbouw gestreefd, zoo zien we dat geestverwantschap wordt geboren en zoo hopen wij dat — zooals Mr Moltzer het eens omschreef — Arbeidersbeweging en Maatschappelijk werk steeds meer naar elkander toe zullen groeien, tot zegen van beide.

De school kwam onder mannelijk directoraat. Was daar reden voor? Was plotseling een toeloop naar de school ontstaan van de mannen, die tot nu toe wegbleven? Want de oorspronkelijke bedoeling, dat Mannen en Vrouwen beiden de S. v. M. W. zouden bezoeken, was niet verwezenlijkt.

Neen de keuze van een man als directeur was uitsluitend hieraan toe te schrijven, dat wij ongeacht de sexe, aan hem de voorkeur gaven boven de andere vrouwen en mannen, die gesolliciteerd hadden. Niet dus, omdat wij zooals Helène Mercier een man van goud stelden boven een vrouw van goud, maar omdat we in hem de persoon meenden te zien, die zijn groote werkkraft, zijn diepe belangstelling en zijn enthousiasme dienstbaar zou weten te maken aan onze inrichting, en die tevens daartoe zou kunnen medewerken, om onze school hoe langer hoe meer te maken tot een centrum van maatschappelijk werk in Nederland.

En de benoeming van Mej. Löhnis tot adjunct-directrice was ons een waarborg, dat het vrouwelijk element bij de leiding niet in de verdrukking zou komen.

Wat was een van de eerste daden van de mannelijke leiding: de directeur doet vergeefsche moeite om een opleiding voor kraamverzorgsters aan de school te krijgen!

Maar daarnaast: de opleidingscursus voor wijkverpleegsters komt aan de school.

Het is wel aardig hierbij op te merken, dat in de eerste briefwisseling tusschen Mevr. Muller en Helène Mercier door Mevr. Muller wijkverpleging werd genoemd als opleidingsvak. 28 jaar later komt haar denkbeeld tot verwezenlijking.

Waarlijk, onze oprichtsters waren hun tijd wel een beetje vooruit!

Maar daarna krijgen ook de mannen een beurt:

De school organiseert cursussen voor gevangenispersoneel, voor ambtenaren b/h. Bureau v. Maatsch. Steun.

(De diepe behoefte aan opleiding voor reclasseerings- en inrichtingspersoneel komt meer en meer tot uiting.)

Schriftelijke cursussen voor de Raden van Arbeid worden gegeven.

Ook wordt sedert 1936 elk jaar gedurende de Paaschvacantie een cursus georganiseerd voor studenten van de verschillende Ned. universiteiten, ten einde aan de sociale vorming van dezen voor een deel mede te werken. Vooral voor juristen, theologen en medici wordt het van belang geacht, dat ze worden ingeleid in allerlei praktische vragen op maatschappelijk gebied, waarmee ze in hun latere leven in aanraking zullen komen.

Het is hier misschien de plaats U mede te deelen, dat ook na de benoeming van een man tot directeur, de mannelijke leerlingen slechts bij hooge uitzondering kwamen opdagen. Wij moedigden dit dan ook niet aan, hoofdzakelijk niet, omdat wij ons gedurende al deze jaren hoe langer, hoe meer hadden toegespitst, op het opleiden van vrouwelijke leerlingen, en ons wel terdege bewust waren, dat onze school zich anders moest orienteeren, wanneer de opleiding ook aan mannen de beste kansen zou geven.

Zoодоende heeft het bestuur nu een plan gemaakt voor een volledige,

afzonderlijke opleiding voor mannen, waarbij wel cursussen gegeven zouden worden voor mannen en vrouwen tezamen, maar waar een aantal lessen, die juist voor typisch mannelijke beroepen zouden voorbereiden, alleen voor mannen zouden worden gedoceerd.

Van den Minister hebben wij toestemming gekregen een zoodanige aparte opleiding voor mannen te organiseren, en we hopen daarmede in het schooljaar 1940—41 een begin te maken.

Na deze toekomst-muziek kom ik tot de werkelijkheid terug en wijs ik daarop, dat een der belangrijkste vormen van uitbreiding, waartoe op initiatief van den directeur werd overgegaan, deze was, dat de opleidingstijd der leerlingen tot $3\frac{1}{2}$ jaar verlengd werd, waardoor 't mogelijk was een heel jaar aan praktischen arbeid te wijden.

Juist dit heele jaar praktijk wordt door den heer Moltzer van zoo groot belang geacht, omdat hij zeer bewust naar beroeps opleiding voor, de leerlingen streeft, en hij hen zoo goed mogelijk wil bekwamen voor de taak die hen in de verschillende beroepen wacht.

Immers, allerwege wordt diep de behoefte gevoeld aan geschoolde, goed onderlegde maatschappelijke werkers: gemeentebesturen, openbare lichamen enz. hebben voor hun diensten opgeleide krachten noodig, en de school heeft hier een belangrijke taak te verrichten. (Misschien is 't U opgevallen, dat Minister v. d. Tempel 24. 11. 39 in de Tweede Kamer, sprekende over Sociale werksters in fabrieken heeft gezegd, dat naast de arbeids-inspectie door deze vrouwen uitmuntend werk wordt verricht, en dat hij er op zal aandringen dat in de groote bedrijven dergelijke werkrachten worden benoemd. En in ditzelfde verband moge ik er op wijzen, dat na een voordracht die Mr. Moltzer voor de beampten van de P.T.T. heeft gehouden ook daar een besluit in bovengenoemde richting werd genomen en reeds is uitgevoerd.)

Welnu, al deze perspectieven maken het noodig, den bovenbouw van de opleiding zoo goed mogelijk te maken, maar evenals hare voorgangsters is de tegenwoordige directie er diep van overtuigd, dat deze een breeden cultureelen en socialen onderbouw moet hebben. Vooral in den tegenwoordigen tijd, is het meer dan ooit noodzakelijk, het juiste verband tusschen deze beide, tusschen onder- en bovenbouw te leggen; mede omdat het werk anders is geworden dan vroeger: omdat de omstandigheden, waaronder maatschappelijk werk verricht wordt zich gewijzigd hebben; omdat het dientengevolge andere eischen stelt aan hen, die het doen.

In verband met de hierbovengenoemde beroepsopleiding, en de betrekkingen, waartoe deze leidt, is het bestuur zeer sterk overtuigd van de noodzakelijkheid, dat het diploma der school officieel worde erkend — hierdoor pas zal aan het werk de plaats worden gegeven, die het krachtens zijn wezen, en krachtens de functie, die het bekleedt, toekomt.

Gedurende het laatste jaar hebben hieromtrent besprekingen plaats gehad met de directie's der andere Scholen voor Maatschappelijk Werk, en is een gemeenschappelijk voorstel in dezen geest gedaan aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Ziehier een zij 't ook onvolledig overzicht van hetgeen de school in den loop der jaren op haar programma heeft gehad, en waaruit moge blijken, dat zij steeds daarnaar heeft gestreefd, aan ieder ernstig verlangen naar opleiding te voldoen, hetzij dit van individueele zijde, of gemeenschappelijk tot haar komt. Ik hoop, dat U daaruit de gevolgtrekking hebt kunnen maken, dat onze school nooit is geweest een dorre, verstarde instelling, — integendeel —, dat zij steeds was en is een zeer levend organisme, dat zich voortdurend in groei en in wording bevindt, dat steeds streeft naar verjonging en vernieuwing, wetend dat hier meer dan elders stilstand achteruitgang zou beteekenen.

„Das ist der Weisheit letzter Schluss

„Nur der verdient sich Freiheit, wie das Leben,

„Der täglich sie erobern muss.

En zoo heb ik U dan het uiterlijke beeld van de school geschetst.

Wat de innerlijke waarde daarvan is?

Dat staat niet aan ons ter beoordeeling; dat kunnen slechts zij, in wier dienst de gediplomeerden zijn gesteld; dat kunnen slechts degenen, met wie, en voor wie ze werken; dat kunnen in de eerste plaats onze oudleerlingen zelf, wanneer ze in hun hart de rekening opmaken, van hetgeen ze aan de school hebben te danken.

Of bij hen belangstelling is gewekt voor de groote sociale vraagstukken; of ze inzicht hebben gekregen in verschillende levens- en wereldbeschouwingen; of ze technische bekwaamheid en vaardigheid hebben opgedaan?

Maar vooral, of ze liefde voor hun werk hebben, of ze gedreven worden door oprechte menschenliefde, of ze zich in alle bescheidenheid stellen in dienst der gemeenschap, en . . . of ze dit doen van uit een gelukkig, een geluk uitdragend menschenhart.

Ik zou nog veel hieraan kunnen toevoegen, maar ik wil thans eindigen.

En voor het laatst nog eens terugziende op al die jaren, en terugdenkende aan dat wat de oprichters bedoelden, en aan datgene, wat zij, die na hen kwamen, hebben trachten te bereiken; aan dat, waarin ze geslaagd zijn, en aan datgene waarin ze zijn tekortgeschoten . . .

weet ik, dat de school, voortbouwende op hetgeen achter haar ligt, en een open oog hebbende voor dat, wat de toekomst van haar vraagt, daarbij rekening houdend met de wisseling der tijden, — trouw is gebleven, en trouw zal blijven aan haar allereersten opzet, om jonge vrouwen en

VEERTIG JAREN SCHOOL VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK. 143

mannen steeds beter voor te bereiden en te vormen voor de taak, die hen wacht, wanneer ze den drempel naar het Sociale leven zullen overschrijden.